

TRAGOVIMA PULSKE GLAZBENE SAMOSVOJNOSTI – STVARATELJI GLAZBENOG IDENTITETA GRADA U PRVOJ POLOVINI 20. STOLJEĆA: ANTONIO ILLERSBERG I MARIO CARLIN

Lada DURAKOVIĆ

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Odjel za glazbu, Rovinjska 14, 52100, Pula, Hrvatska
e-mail: ldurakov@unipu.hr

IZVLEČEK

Razen nekaterih renomiranih oseb kot sta Franz Lehar in Antonio Smareglia, so v največjem mestu istrskega polotoka v prejšnjem stoletju delovali tudi številni drugi pomembni glasbeniki, katerih imena so danes že popolnoma neznana. Nekateri med njimi so bili rojeni v Pulju, nekateri pa so zaradi različnih razlogov tam bivali. Med njimi sta bila spoštovani tržaški skladatelj in glasbeni pedagog Antonio Illersberg ter tenor pevec Mario Carlin. Illersberg je v Puli bival v začetku 20. stoletja (med leti 1904 in 1917) in je delal pri Mornariškem orkestru Avstro-Ogrske vojske, v času 1. svetovne vojne pa je dirigiral ob izvedbah opernih predstav. Tenor Mario Carlin, ki je po rodu iz Fažane, je svojo pevsko kariero začel v času 2. svetovne vojne v Pulju, nastopal pa je na koncertih dopolavorističnih krožkov, v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja so ga gostili največji svetovno znani operni odri. S pomočjo člankov iz puljskih in tržaških časopisov ter drugih dostopnih virov to delo predstavlja rekonstrukcijo puljskih umetniških angažmajev dveh uglednih glasbenikov.

Ključne besede: glasba, opera, koncert, izvajalec, dirigent

SULLE TRACCE DELL' INDIVIDUALITÀ MUSICALE POLESE - I CREATORI DELL'IDENTITÀ MUSICALE DELLA CITTÀ NELLA PRIMA METÀ DEL XX SECOLO

SINTESI

Nel principale centro urbano della penisola istriana, durante il secolo scorso, oltre ai personaggi illustri quali erano Franz Lehar e Antonio Smareglia, hanno operato anche numerosi musicisti di un certo rilievo i cui nomi sono oggi pressochè sconosciuti. Alcuni di loro sono nati a Pola, altri, per una serie di circostanze, vi hanno trascorso un periodo della loro vita. Fra tutti l'illustre compositore e pedagogo musicale triestino Antonio Illersberg, ed il tenore Mario Carlin. Illersberg è stato a Pola all'inizio del 20 secolo (tra il 1904 - 1917) ingaggiato nell'Orchestra della Marina militare austro ungarica, e durante la prima guerra mondiale ha diretto varie rappresentazioni d' opera. Il tenore Mario Carlin, nativo di Fasana, ha iniziato la sua carriera canora durante la seconda guerra mondiale a Pola, esibendosi ai concerti dopolavoristici, e negli anni 50' e 60' del secolo scorso è stato ospite di tutti i palcoscenici principali d'Europa. Questo saggio basato sugli articoli giornalistici dei quotidiani di Pola e di Trieste e su altri fonti disponibili, presenta la ricostruzione degli ingaggi artistici polesi dei due sommi artisti.

Parole chiave: musica, opera, concerto, esecutore, direttore

Mario Carlin kao protagonist u operama „I Pagliacci“ (R. Leoncavallo) i „Aida“ (G. Verdi), fotografija omota ploče iz 1954. god. Izvor: www.amazon.com
Mario Carlin as protagonist in the operas „I Pagliacci“ (R. Leoncavallo) and „Aida“ (G. Verdi), photography of the album cover from 1954 Source: www.amazon.com

Do konačnog pripojenja Hrvatskoj, odnosno Jugoslaviji, u povijesni su hodogram Pule u prvoj polovini 20. stoljeća tragove ostavili brojni vladari i vlasti – Austro-Ugarska Monarhija, fašistička Italija, njemačka okupacija i anglo-američka vojna uprava. Mijene državnih sustava urodile su i izgradnjom pluralnog kulturnog prostora u kojem je glazba, kao jedan od temelja artikulacije urbanog identiteta grada, imala veliku ulogu.

No unatoč tomu, o osobnostima koje su svojim znanjem, poduzetnošću i glazbenom nadarenošću taj identitet gradili znamo jako malo. Sustavnijih i sveobuhvatnijih muzikoloških studija novije i suvremene povijesti nema mnogo i uglavnom su usredotočene na razmatranja pojedinih segmenata glazbenog života, poput produkcije, školstva i publicistike. Nedostatak tekstova i publikacija koje bi sadržavale podatke iz životopisa pjevača, dirigenata, skladatelja i glazbenih pedagoga koji su u Puli rođeni ili u njoj neko vrijeme djelovali, rezultat je ne samo nedovoljnog interesa istraživača već i nedostupnosti i disperziranosti mnogih izvora koji bi omogućili detaljnije upoznavanje njihova života i rada u našoj sredini. U najvećem su gradu istarskog poluotoka među ostalima, tijekom prve polovine 20. stoljeća uz

neka renomirana imena poput Franza Lehara i Antonia Smareglije, osjetan trag ostavili i brojni drugi ugledni glazbenici čija su imena javnosti danas gotovo u potpunosti nepoznata.¹ Uvid u njihov rad i angažman u mnogočemu bi olakšao razumijevanje današnjeg glazbenog realiteta regije, omogućio nova čitanja tradicije i usustavljenje saznanja o glazbenom životu prošlosti. Prilog tomu jest ovaj pokušaj rekonstrukcije dijela životopisa dvojice istaknutih glazbenika s ovih prostora: tršćanskog skladatelja Antonia Illersberga i pulskog, odnosno fažanskog tenora Maria Carlina.

PULSKA EPIZODA IZ ŽIVOTOPISA ANTONIA ILLERSBERGA

Skladatelj, dirigent, zborovođa i glazbeni pedagog Antonio Illersberg rođen je u Trstu 1882. god. Ostavši siročić u ranoj mladosti, povjeren je na skrb ustanovi „Istituto per i Poveri“, gdje je trebao izučiti postolarski zanat. Umjesto toga, mladić se posvetio učenju sviranja svih glazbala koje je ustanova posjedovala, skladao je koračnice i plesne skladbe i podučavao kolege zborskom pjevanju. Omogućeno mu je stoga pohađanje profesionalnih poduka kod voditelja Tršćanske gradske kapele Giuseppea Rote, a zatim je dobio stipendiju za studij na Glazbenom liceju u Bologni (Liceo Musicale di Bologna) (Radole, 1998). Diplomirao je najboljim ocjenama 1902. god. kada je izvedena njegova skladba *Preludio e capriccio e la Ballata* za orkestar. Djelo je dobio izvrsne kritike, u kojima se predviđala briljantna budućnost mladoga skladatelja, „...nove zvijezde na glazbenom horizontu Italije.“²

Nakon diplome Illersberg se vratio u Trst, a 1904. god. regrutiran je u vojnu službu u Pulu gdje se priključio radu Mornaričkog orkestra te svirao violu u gudačkom kvartetu istog korpusa. Nakon završetka 1. svjetskog rata, vratio se u rodni grad gdje je vodio katedru harmonije i kompozicije na Konzervatoriju „Giuseppe Verdi“ (danas Conservatorio „Giuseppe Tartini“). Tijekom dugogodišnjeg pedagoškog rada bio je mentor mnogim iznimnim glazbenicima poput Luigia Dallapiccole, Giulia Viozzija, Eugenia Visnoviza, Maria Bugamellija, Giuseppea Radole itd.³ (Radole, 1998). Uz poučavanje i aktivan skladateljski rad, Illersberg je vodio brojne zbrove, među kojima zbor „Dopolavora Acegat“ (Scuola Corale del Dopolavoro Acegat), korpusa s kojim je u tridesetim godinama prošloga stoljeća višekratno gostovao na Venecijanskom biennaleu.

U talijansku su glazbenu povijest upisani njegovi pionirski izvedbeni zahvati, vezani uz pregnuća oko izvedbi djela talijanskih skladatelja Adriana Banchierija,

1 Ovaj rad svojevrsni je nastavak autoričinog istraživanja životopisa, skladateljskih opusa, izvođačkih i glazbeno-pedagoških angažmana manje poznatih osoba koje su obilježile glazbeni život Pule i Istre, poput Marie Polle Puecher, Rudolfa Župana, Romea Endriga, Giulia Smareglije, Antonia Martinza itd.

2 U izvorniku: „...un nuovo astro sull'orizzonte musicale d'Italia“. *Voce del Popolo*, 29. 12. 2007: Vidali Fabio, E la musica rapì Illersberg dal deschetto del ciabattino, 5.

3 Ibid; Dizionario enciclopedico universale della musica e dei musicisti, *Unione Tipografico Editrice Torinese* UTET, 1986, 3, 676.

Claudia Monteverdija, Giovannija Giacomina Gastoldija, Orazia Vecchija, Antonia Lottija te posebice suvremenih autora poput Luigija Dallapiccole i Gian Francesca Malipiera, što je umnogome pridonijelo njihovoj afirmaciji i osuvremenjivanju talijanske izvedbene zbornice prakse.

Illersberg međutim nije imao smisla za samopromidžbu, pa su brojne njegove skladbe mahom ostale nepoznate širem auditoriju. Zahvaljujući tršćanskom pjesniku Morellu Torrespiniju i intendantu tršćanskog Teatra „Giuseppe Verdi“ Cesareu Barisonu, Illersbergov skladateljski vrhunac, opera u tri čina prema Torrespinijevom predlošku napisanom na tršćanskom dijalektu pod nazivom *Triptih (Trittico)* praizveden je 1949. god. u Teatru „Giuseppe Verdi“ (Martinolli D'Arcy, 2007). Nedugo nakon sjajnog uspjeha te opere, kada su izvedbe njegovih djela počele bivati sve češće, 1953. god. skladatelj je preminuo (Radole, 1998; Levi, 1968).

Danas njegovo ime nosi jedna tršćanska ulica, a tršćanski zbor nazvan njegovim imenom, 2012. god. proslavio je 50-tu obljetnicu iznimno upješnog djelovanja, tijekom kojeg je održao više od 600 koncerata diljem svijeta⁴. Istraživanje Illersbergova opusa zasad je rezultiralo objavom dva sveska njegovih zbornih skladbi (2003. god.) te detaljnim popisom njegovih dosad pronađenih simfonijskih i zbornih djela (Martinolli D'Arcy, 2007).

Unatoč tomu što je bio umješšan i kreativan autor, Illersberg je svoj skladateljski rad smatrao intimnim činom. Često je svoja djela potpisivao pseudonimima ili ih je pak ostavljao nepotpisanim. Brojne su stranice partitura nakon njegove smrti zagubljene i disperzirane što je dodatno otežalo njihovo detektiranje i katalogizaciju.

Illersbergova je samozatajnost, možemo pretpostaviti, jedan od razloga što se i o njegovom boravku u Puli zna vrlo malo. Objavljeno je nekoliko studija o njegovom životu i radu u rodnom Trstu. Brojni uspješni glazbenički angažmani tijekom boravka u Puli međutim, u potpunosti su nepoznati javnosti.

Kulturni život u najvećem istarskom gradu u vrijeme Illersbergova boravka u njemu, bio je bogat i raznolik. Za Austro-Ugarske vladavine, posebice u posljednjim desetljećima 19. i početkom 20. stoljeća Pula je oživjela u ekonomskom, političkom i kulturnom smislu. Otkako je sredinom 19. st. postala glavna luka austrougarske ratne mornarice, broj stanovnika naglo je porastao.⁵ Kao urbana cjelina nalazila se pod utjecajem njemačke i talijanske kulture, te hrvatskih i slovenskih preporodnih težnji. Ta se trojnost ogledala i u glazbenom životu: u gradu je djelovalo nekoliko kulturnih središta u kojima su se priredivala glazbena događanja, među kojima su

Antonio Illersberg s obitelji, fotografija

Izvor: obiteljski arhiv

Antonio Illersberg with family, photo

Source: family archive

najvažnija bila Kazalište „Ciscutti“⁶, „Marine Casino“⁷ i „Narodni dom“.

U „Marine Casinu“, otvorenom 1872. god. djelovao je jedini stalni profesionalni orkestar kojeg je Pula u svojoj povijesti imala, orkestar Kraljevske i Carske mornarice (dalje: Mornarički orkestar). Kazalište „Ciscutti“ nije imalo stalnog ansambla no u njemu su se, među ostalim, održavale brojne operne i operetne predstave koje su priredivale mahom i talijanske i njemačke skupine, a nastupali su i umjetnici iz hrvatskih gradova. Hrvati i Slovenci svoj su nacionalni identitet njegovali i čuvali među ostalim i sustavnim radom na osnivanju kulturnih društava, među kojima je bilo i Hrvatsko pjevačko i glazbeno društvo. Djelovalo je pod okriljem „Narodnog doma“, žarišta narodnog preporoda istarskoga slavenskog stanovništva (Duraković, 2012a).

U takvo dinamično okruženje Illersbergu se nije bilo teško uklopiti. Giuseppe Radole spominje u svojoj knjizi „Ricerche sulla vita musicale a Trieste“ da se Illersberg po dolasku u Pulu 1904. god. pridružio radu Gradske glazbe („Banda musicale“). Taj je podatak teško provjeriti, s obzirom da se imena svirača u ansamblima takve vrste u dnevnom tisku nisu ponaosob navodila. U pulskim dnevnicima tog vremena, njemačkom „Polaer Tagblattu“, talijanskom „Il Gazzettino di Pola“ te „Hrvatskom listu“ nailazimo na njegovo ime u ulozi zborovode i dirigenta te glasovirskog pratitelja raznih glazbenih događanja tijekom 1905. te između 1915. i 1917. god.

U tom je razdoblju Illersberg sasvim sigurno dijelom boravio u Puli a dijelom u Trstu⁸. Datacije njegovih skladbi upućuju na to da je u Puli aktivno skladao, no

4 Više o zboru „Antonio Illersberg“: <http://www.coroillersberg.it/Cartella%20salvataggio/index.htm> (2. 03. 2012.)

5 Najvećim su dijelom žitelji grada bili Talijani i Hrvati, no kao radnici i vojnici u Pulu su dolazili i Slovenci, Česi, Slovaci, Poljaci, Ukrajinci, Rumunji, Mađari te austrijski Nijemci. Potonji su ipak pristizali uglavnom kao časnici, zbog vojne službe i rada u arsenalu.

6 Politeama „Ciscutti“ danas je Istarsko narodno kazalište.

7 „Marine Casino“ danas je Dom hrvatskih branitelja.

8 U svojoj knjizi *Ricerche sulla vita musicale a Trieste*: (1750 - 1950) Radole spominje kako je Illersberg već 1907. god. počeo predavati na tršćanskom Konzervatoriju i kako se 1910. god. u Trstu oženio, te 1915. god. dobio sina Tristana, te kako je ovo njegovo životno razdoblje najmanje istraženo te prepuno nesigurnih datacija skladbi i drugih podataka.

Antonio Illersberg, fotografija

Izvor: <http://www.webalice.it/claudiomacchi/aamv/aamusiche.html>

Antonio Illersberg, photography

Source: <http://www.webalice.it/claudiomacchi/aamv/aamusiche.html>

informacija o tome da su njegove skladbe u Puli i izvedene ne postoje (Radole, 1998).

U novinskim člancima iz predratnih godina gotovo da nema traga njegovim nastupima. Jedan od rijetkih tekstova u kojima se spominje njegovo ime objavljen je u studenom 1905. god. kada je nastupio kao glasovirski pratitelj u „Marine Casinu“,⁹ na koncertu Mornaričkog orkestra, na kojem su izvedena djela Franza Schuberta, Maxa Brucha, Richarda Wagnera i Aleksandera Zarzyckog. Kao gošća koncerta, predstavila se mlada austrijska violinistica Stefi Fisher, izvedbom je ravnao Franz Jaksch¹⁰. Glazbena kritika koncert je popratila hvalospjevima, a posebno je istaknuta decentna, istančana glasovirska pratnja Antonia Illersberga.¹¹

Iako je teško dokumentirati njegovu aktivnost, neposredno po uvojačenju, s obzirom na angažman u jedinom stalnom profesionalnom orkestru kojeg je Pula u svojoj prošlosti imala, Mornaričkom orkestru, nastupao je prilično često. Orkestar je bio nositelj koncertnih i glazbenih djelatnosti grada, s raznolikim obimom zadaća, od održavanja koncerata zabavnog karaktera, koncerata ozbiljne glazbe, do protokolarnih nastupa poput porinuća ratnih brodova i sl (Duraković, 2012b).

Illersbergova uloga u glazbenom životu Pule tijekom 1. svjetskog rata u potpunosti se mijenja. Od anonimnog glazbenika u mornaričkim korpusima, orkestru i komor-

nim sastavima, postaje jedan od glavnih protagonista glazbenih događanja. Unatoč ratnim okolnostima, kulturno-umjetnički život Pule tijekom rata ne jenjava. Velika vojna operativna baza s mnogobrojnim ljudstvom, mora osigurati kontinuitet kulturnih zbivanja. Ona uglavnom bivaju organizirana u ratne, humanitarne svrhe, a kazališne, dramske te posebice operetne i operne predstave izvode se gotovo isključivo u kazalištu „Ciscutti“.¹²

Illersberg tada postaje dirigent zbora „Ciscutti“¹³. „Hrvatski list“ u prosincu 1915. god. u toj ga ulozi spominje u osvrtu na simfonijski koncert organiziran u korist prognanika, na kojem uz navedeni zbor sudjeluje i 90 glazbenika Mornaričkog orkestra pod vodstvom Josepha Voske te pjevač Willy Gerstorfer.¹⁴

Ubrzo zatim, preuzima i značajnu ulogu u najvažnijim kulturnim događanjima organiziranim u ratno vrijeme, u opernim predstavama koje su Puljani uspijevali prirediti vlastitim izvedbenim snagama (Duraković, 2012b).

Prvi ciklus opernih izvedbi koje je, uz pomoć nekolicine gostujućih solista iz Graza i Beča, realiziralo domicilno stanovništvo održan je 1916. god. a izvedena je Donizettijeva opera *Don Pasquale*. U solističkim su se ulogama, uz nekoliko gostujućih solista iz većih glazbenih centara okušali mahom amateri, ljubitelji glazbe koji su stjecajem okolnosti, dulje ili kraće vrijeme, početkom 20. stoljeća boravili u Puli. Prihod od prodanih ulaznica bio je namijenjen Crvenom križu, ratnoj siročadi, udovicama poginulih na bojišnici. U operi je sudjelovao Mornarički orkestar pod dirigentskim vodstvom svog kapelnika Josepha Voske. Soliste i zbor, kojeg su većinom činili radnici iz arsenala uvježbao je Antonio Illersberg, „...umjetnik visokog umjetničkog razumijevanja i rijetke glazbeno-pedagoške nadarenosti“.¹⁵

U drugom ciklusu opernih predstava prva je na rasporedu bila opera *Faust* Charlesa Gounoda. Izvođačku su postavu iznova u najvećoj mjeri činili domicilni solisti, zbor te Mornarički orkestar kojeg je ovom prigodom pripremio i uvježbao Antonio Illersberg. Njegovom je iskusnom i promišljenom vodstvu pripisana zasluga za uspjeh izvedbe: „Pula ima prvorazrednog dirigenta, profesora Illersberga koji je ne samo prirodnom izvanrednom glazbenom nadarenošću već i opsežnim i temeljitim poznavanjem glazbene literature kao nitko drugi osposobljen za opernog dirigenta. Odatle se između

9 Polaer Tagblatt, 24. 11. 1905: Symphoniekonzert in Marinecasino, 1.

10 Dirigent Franz Jaksch, rodom iz Nova Bistrice u Češkoj nalazio se na popisu kapelnika austrougarske monarhije kao violinist, kapelnik, zborovoda i orguljaš u Bregenzu, Pečuhu, Pragu i Beču, a u Pulu je na mjesto dirigenta mornaričkog orkestra došao nakon Leharovog odlaska, 1896. god. Usp: Damanski Joseph, Die Militär-Kapellmeister Osterreich – Ungarns Illustriertes biographisches Lexicon. http://www.musicksack.com/PersonFMT_ItemPK.cfm?ItemPK=1129, (31. 01. 2011.); Bayerisches Musiker-Lexikon Online (BMLO).

11 Polaer Tagblatt, 25. 11. 1905: Das gestrige symphoniekonzert in Marinecasino, 1.

12 Ibid.

13 HR-DAPA- 55, XXI-2/1, kut. 53, 1926, Podaci o zboru „Ciscutti“; Da je Illersberg i tijekom ratnih godina bio unovačen svjedoči i Vito Levi u svojoj knjizi „La vita musicale a Trieste, cronache di un cinquantennio“. Levi piše kako je tijekom ratne 1917. god. u tršćanskoj Politeami Rossetti nastupao Mornarički orkestar iz Pule te da su tršćanske novine s ponosom isticale da je u izvedbi sudjelovao Antonio Illersberg koji je glazbenike pratio na glasoviru odjeven u mornaričku uniformu.

14 Hrvatski list, 19. 12. 1915: Veliki sinfonični koncert u prilog naših bjegunaca, 2.

15 U izvorniku: „...hohes künstlerisches Verständnis und seine seltene musikpädagogische Begabung.“; Polaer Tagblatt, 16. 03. 1916: Vom Tage, Don Pasquale, 3.

dirigenta i orkestra razvio idealan uzajamno skladan i harmoničan odnos. Svaki sudionik našeg izvrsnog Mornaričkog orkestra ima puno povjerenje u svog dirigenta te dragovoljno i s radošću prihvaća njegove intencije. Stoga mirne savjesti možemo ustvrditi da smo vrlo rijetko kad doživjeli tako dobru zajedničku svirku našeg orkestra kao posljednje večeri koja je proizašla upravo iz ove neophodne djelotvorne suradnje dirigenta i Mornaričkog orkestra.¹⁶ Nakon *Fausta* reprizirana je Donizettijeva opera *Don Pasquale*, također pod Illersbergovim vodstvom.¹⁷

Zborom sastavljenim od pulskih pjevača i Mornaričkim orkestrom ravnao je Illersberg ponovno tijekom ratne 1917. god. tijekom sezone u kojoj su na rasporedu bile Verdijeve opere *Rigoletto* i *Traviata* te Puccinijeva *Madame Butterfly*.

Ulaznice za premijeru Verdijeve *Rigoletta*, ovjenčanu hvalospjevima glazbenih kritičara, bile su rasprodane¹⁸, a jednako je velik interes vladao i za reprizne predstave. Najveća je zasluga za uspješnu izvedbu pripisana ponovno neumornom Illersbergu koji je „...s puta uklonio teškoće. Suprotstavio im je ljubav i znanje pravog glazbenika ...“¹⁹. I izvedbe drugih dvaju opera *Traviata* i *Madame Butterfly* ocijenjene su besprijekornim, upravo zahvaljujući dirigentu Illersbergu koji je snažnom i čvrstom rukom vodio oba korpusa, pokazavši da je potpuno dorastao zahtjevnoj zadaći.²⁰

Ustrajnost da se predstave koje su u velikoj mjeri realizirali glazbenici amateri, uprizore uz minimalna financijska sredstva te da se njima osigura prihod namijenjen humanitarnoj pomoći bila je sama po sebi hvalevrijedna. Tako su i onodobni kroničari glazbenog života (uglavnom nepotpisani, ili potpisani tek inicijalima) dobrohotno pristupali prosudbi kvalitete izvedbe pa njihova, gotovo u cijelosti pozitivne ocjene izvedbi valja uzimati sa zadržkom. No unatoč upitnoj razini interpretacije, njihova realizacija - koju u velikoj mjeri možemo pripisati Antoniu Illersbergu, ostala je jedinstvena epizoda u pulskoj glazbenoj povijesti. Nikada prije ni nakon ovih ratnih opernih sezona Pula nije uspjela re-

alizirati operne izvedbe vlastitim izvedbenim snagama (Duraković, 2012b).

Illersberg je 1917. god. sudjelovao u još dvama iznimnim glazbenim događanjima. Te je godine u Puli dvaput, u lipnju i listopadu nastupio slavni zagrebački violinist Zlatko Baloković, a maestro ga je pratio za glasovinom. U lipnju su na programu bila djela Maxa Brucha, Giuseppea Tartinija, Nicoloa Paganinija, Pabla Sarasatea, Eduarda Elgara, Antonia Bazzinija i Camilla Saint-Saënsa.²¹ Na koncertu u prosincu Baloković je pak izvodio djela Camilla Saint-Saënsa, Johanna Sebastiana Bacha, Henryka Wieniawskog, Antonina Dvorâka i Pabla Sarasatea. U osvrtima na te koncerte umjetnika koji je „začudio smjelim žarom vratolomne tehnike i neizrecivom dražesti zvukova, koje je proizvodila njegova umjetnička ruka i mlada, bujna jugoslavenska narav“,²² tek se uzgred spominje diskretna i pouzdana Illersbergova glasovirska pratnja.²³

Pula međutim vjerojatno nije predstavljala sredinu koja bi u većoj mjeri poticala razvoj glazbene individualnosti marljivog i svestranog glazbenika. Nakon završetka 1. svjetskog rata Illersberg se vratio u Trst, no najvećemu je istarskome gradu i dalje ostao privržen, o čemu svjedoče i njegovi nastupi u Puli tijekom talijanske vladavine.²⁴

„Njegovo je znanje o glazbi bilo neizmerno (...) njegova retorika oduševljavala je i ostavljala zaprepaštenim, zapanjenim i zadivljenim sve one koji su imali sreću slušati ga.“, tim je riječima Illersberga opisivao njegov učenik, ugledni tršćanski violinist Cesare Barison (Martinoli D'Arcy, 2007). Nažalost zasad nema tragova koji govore o tome je li se za boravka u Puli Illersberg bavio davanjem poduka ili se na bilo koji drugi način posvećivao pedagoškom radu. Nepoznanice ostaju i izvedbe njegovih instrumentalnih skladbi koje je napisao u Puli, nedostaju detalji koji bi sliku o tom dijelu njegova stvaralaštva upotpunili. Ako je doista svirao violu u gudačkom kvartetu Mornaričkog orkestra, te je koncerte teško datirati i komornu djelatnost poduprijeti dokazima, s obzirom na praksu nenavođenja članova komornih sastava poimenice.

16 U izvorniku: Wir besitzen in Pola an Prof. Illersberg einen erstklassigen Dirigenten, den nicht nur die Natur durch außerordentliche musikalische Begabung, sondern auch eine umfassende und gründliche Kenntnis der Musikliteratur wie keinen zweiten zum Operndirigenten befähigt hat. Daraus hat sich zwischen Dirigenten und Orchester ein ideales Verhältnis von Harmonie und wechselseitigem Verständnis entwickelt. Jedes Mitglied unseres so trefflichen Marineorchesters besitzt das volle Vertrauen in seinen Dirigenten und geht willig und mit Freude in seine Intentionen ein. Wir können deshalb mit ruhigem Gewissen feststellen, daß wir sehr selten ein so vollkommenes Zusammenspiel unseres Orchesters erlebt haben, wie in den letzten Opernabend, wie es sich eben mit Notwendigkeit aus diesem wirkungsfreudigen Zusammenarbeiten von Dirigenten und Marineorchester ergibt.“ Polaer Tagblatt, 9. 10. 1916: Vom Tage, 2.

17 Hrvatski list, 25. 10. 1916: Don Pasquale u gradskom kazalištu, 2.

18 Polaer Tagblatt, 13. 01. 1917: Vom Tage, Die Rigoletto Aufführung, 3.

19 Ibidem. U izvorniku: „...ist den Schwierigkeiten nicht aus dem Wege gegangen. Er hat ihnen die Liebe und die Gewissenhaftigkeit eines wahren Musikers entgegengesetzt...“ .

20 Polaer Tagblatt, 26. 05. 1917: Oper, 3.

21 Polaer Tagblatt, 27. 06. 1917: Zlatko Baloković. Programm, 4.

22 Hrvatski list, 6. 12. 1917: Balokovićev koncert, 3.

23 Polaer Tagblatt, 6. 12. 1917: Vom Tage. Konzert Balokovic, 3.

24 Novine primjerice bilježe kako je god. 1934. Illersberg bio predsjednik prosudbenog povjerenstva na natjecanju zborova i orkestrara „Dopolavora“ na trgu Portarata, te da je 1933. god. ravnao neimenovanim tršćanskim orkestrom i zborom na pulskom Forumu. Corriere Istriano, 21. 08. 1934, 3; L'Azione, 1. 04. 1928: Musica e dopolavoro, 3.

Mario Carlin, fotografija

Izvor: <http://homepage2.nifty.com/uym/opera/artist2.html>

Mario Carlin, photography

Source: <http://homepage2.nifty.com/uym/opera/artist2.html>

Oni podaci koje međutim posjedujemo, nedvojbeno nas navode na zaključak da djelovanje poduzetnog, obrazovanog, darovitog Antonia Illersberga, tvori iznimnu epizodu pulske glazbene prošlosti. U ratnim vremenima uspio je u onome što nije nikome prije ni nakon njega – okupiti sve gradske glazbene snage i upriličiti izvedbe nekih od najpoznatijih djela opernoga repertoara.

MARIO CARLIN - „EL NOSTRO GARDELIN“

O ranoj mladosti i odrastanju Fažanca Maria Carlina (Carlinja), tenora čije snimke čuvaju brojni svjetski fonotečni arhivi i čije je pjevačko umijeće, zahvaljujući internetskoj mreži dostupno svakom ljubitelju glazbe, ne zna se mnogo. Rođen je 1915. god. u izbjeglištvu u mađarskom gradu Bata. Nakon završetka 1. svjetskog rata njegova se brojna obitelj vraća u Fažanu kraj Pule. Carlinovi roditelji nisu dobrostojeći, pa mladić počinje zarana sam zarađivati za život, radeći danju kao ribar, noću kao pekar, a njegovi mu sumješteni zbog lijepog glasa daju nadimak „naš grdelin“ („el nostro gardelin“)²⁵.

Carlinovu prisutnost u glazbenom životu Pule dnevni tisak bilježi 1940. god. kada dvadesetpetogodišnji mladić aktivno sudjeluje u radu brojnih dopolavorističkih gradskih organizacija.

U Puli, kao i u drugim talijanskom provincijama, u međuratnom su razdoblju iznimno aktivna fašistička

kulturna društva, klubovi i udruženja, koja sustavu omogućavaju svekoliku kontrolu slobodnog života građana, odnosno njihovu fašizaciju. Jedna od najvažnijih organizacija putem kojih se osigurava prisutnost fašističkih kulturnih vrijednosti među građanstvom je „Dopolavoro“, u kojem glazbene aktivnosti zauzimaju istaknuto mjesto. „Dopolavoro“ priređuje glazbene manifestacije, regionalna natjecanja za gradske glazbe, gudačke orkestre i zborska društva, brine o selekcioniranju mladih koji se odlikuju glazbeničkim darom, o njihovu radu i napretku i organizira glazbeno - edukativne priredbe na kojima se izvodi, afirmira i slavi talijanska umjetnost²⁶ (Bon Gherardi, 1985). U tridesetim godinama prošlog stoljeća u djelatnosti „Dopolavora“ u Puli bilježi se porast podružnica, odnosno kružoka u različitim gradskim zonama, u sklopu kojih djeluju skromni ansambli i pjevači koji izvode dijelove iz opernog i operetnog repertoara te popularne, zabavne melodije. Nakon ulaska Italije u rat, glavni cilj dopolavorističkih udruženja postaje organiziranje koncerata i drugih aktivnosti namijenjenih zabavi oružanih snaga (Duraković, 2003).

Na Carlinovo ime na programima dopolavorističkih kružoka nailazimo u srpnju 1940. god. kada nastupa u „Dopolavoro Interaziendale“ uz orkestar i zbor kojim ravna maestro Giuseppe Zlobez²⁷. Najave za taj koncert Carlina opisuju kao pjevača koji „...snažnom timbru glasa pridružuje izuzetnu profinjenost interpretacije“.²⁸ U osvrtu s koncerta, kojemu uz brojnu publiku prisustvuju Prefekt, predsjednik provincijskog „Dopolavora“, predsjednik Fašističkog instituta za kulturu i drugi uglednici,²⁹ Carlina novinari opisuju kao pravo otkriće, umjetnika koji pjeva s puno osjećaja, primjetljivim rasponom glasa, sigurnim i u visokim lagama.³⁰ Iste godine u srpnju i kolovozu Carlin nastupa i na koncertima namijenjenim pripadnicima vojnih postrojbi, u organizaciji „Dopolavora Lazzari“³¹ te „Dopolavora Interaziendale“.³² Uskoro nakon toga predstavlja se na simfonijskom koncertu posvećenom pripadnicima oružanih snaga u pulskoj Areni, uz tršćansku sopranisticu Rinu Pellegrini, tenora Rodolfa Morara te orkestar, sastavljen od 45 pulskih glazbenika kojim ravna Pietro De Castro.³³ Na rasporedu su djela Domenica Cimarose, Giuseppea Verdija, Ariga Boita, Edvarda Griega, Pietra Mascagnija i Franza von Suppea.³⁴ Velebnom koncertu prisustvuje 5000 ljudi, među kojima brojni politički uglednici,

25 Podaci dobiveni od sina pokojnog tenora, Maria Carlina ml.

26 HR-DAPA-55, 1923-1945, IX-X/2. kut. 67, Podaci o radu „Dopolavora“ u Istri.

27 Corriere Istriano, 5. 07. 1940, OND Concerto vocale instrumentale, 2.

28 U izvorniku: „... ad un forte timbro di voce accoppia una squisita finezza d'interpretazione“. Corriere Istriano, 6. 07. 1940: Il concerto del Dopolavoro dell'Industria, 2.

29 U tridesetim godinama prošloga stoljeća, u vrijeme tzv. „masovnog pristanka“ uz fašizam („consenso di masse“) trećinu tekstova koji govore o glazbenim događanjima čine protokolarna nabranja imena gradskih čelnika, ravnatelja raznih političkih institucija, škola te predstavnika vojske i policije i njihovih supruga na pojedinim koncertima.

30 Corriere Istriano, 9. 07. 1940: Ottimo esito del concerto organizzato dal Dopolavoro Interaziendale, 3.

31 Corriere Istriano, 23. 07. 1940: Il pomeriggio musicale al Dopolavoro „Lazzari“, 3.

32 Corriere Istriano, 3. 08. 1940: Brillante successo della manifestazione artistica dell' Dopolavoro Interaziendale, 3.

33 Corriere Istriano, 8. 08. 1940: Un concerto all' Arena di Pola, 2.

34 Corriere Istriano, 9. 08. 1940; Il grande concerto simfonico all' Arena romana, 3.

a mladi tenor, prema pisanju novinara, tom prigodom još jednom dokazuje svoj talent i perspektivnost.³⁵ Na koncertu kojeg organizira „Dopolavoro Orchestrale Primavera“ nastupa zatim uz nekolicinu kolega pjevača, praćen orkestrom pod vodstvom Giuseppea Zlobeza, te pokazuje zamjetljiv izvođački napredak: „Topli i strastveni ton njegova glasa u izvedbi različitih pjesama a posebice u Puccinijevoj romansi „Donna non vidi mai“ iz opere *Lamento di Federico*, te u odlomcima iz *Istarske svadbe* oduševio je slušatelje koji nisu štedjeli pljesak, posvetivši mu tople izraze odobravanja!³⁶

U 1941. god. Carlin u Puli nastupa nekoliko puta, u organizaciji dopolavorističkih kružoka („Dopolavoro Interaziendale“³⁷, „Dopolavoro Artigiano“³⁸), a njegovi koncerti bivaju uvijek popraćeni pozitivnim novinskim kritikama.

Sličnu aktivnost nastavlja i iduće, 1942. god. nastupa na simfonijskom koncertu u kazalištu „Ciscutti“ uz zbor i orkestar pod Zlobezovim ravnanjem u organizaciji „Dopolavora Artigiano“³⁹ te na koncertu kojeg organizira „Gruppo Rionale Fascista A. Sassek.“⁴⁰ Te se godine upriličuje i jedno glazbeno događanje koje će imati važno mjesto u razvoju karijere mladoga Maria Carlina – natjecanje umjetnika amatera u kazalištu „Monopoli“, koje je ujedno i audicija za emisiju „Trideset minuta u svijetu“ (Trenta minuta del mondo) Radio Trsta, odnosno Radia Litorale Adriatico, (RLA) tršćanske radijske postaje koja će odigrati veliku ulogu u Carlinovoj daljnjoj afirmaciji.⁴¹ Naime, RLA, radijska postaja sljednica Radio Trsta za vrijeme njemačke okupacije Istre (1943. - 1945.) veliku pažnju posvećuje glazbenom programu, a s ciljem obogaćivanja produkcije u svom okrilju osniva i prilično reprezentativan simfonijski i operni ansambl te nekoliko manjih sastava (Candussi, 2003).

God. 1943. Carlin počinje nastupati u radijskim emisijama, pa tako njegovo ime primjerice nalazimo u programu radio koncerta održanog u povodu proslave

1. svibnja, uz brojne druge soliste pjevače te orkestar kojim ravna maestro Giacomo Cipci⁴² (Candussi, 2003). Te godine u siječnju mladi tenor debitira u Alessandriji, u Verdijevoj operi *Rigoletto*, pod ravnateljском palicom maestra Alda Zeettija. Uoči premijere pulski dnevni list „Corriere Istriano“ prenosi dijelove članka iz jednog alessandrijskog dnevnog lista u kojem se navodi da je posebno zanimanje publike usmjereno upravo na Puljanina Maria Carlina koji je nedavno pobijedio na natjecanju opernih pjevača.⁴³ Prije debija, Carlin polazi desetodnevnu obuku na „Firentinskoj školi opernog pjevanja“ („Scuola fiorentina di avviamento lirico“) a nakon izvedbi pulskom novinaru Armandu Missadinu daje intervju u kojem između ostalog kaže kako su mu u realizaciji izvedbe puno pomogle i probe uz dirigenta Zeettija te savjeti baritona Afra Polija koji je igrao rolu Rigoletta: „...prva teška prepreka bila je prevaziđena nakon generalne probe. Razumjet ćeš, prvi put sam bio prisiljen pjevati operu u cijelosti i to me zabrinjavalo. Hoću ih izdržati taj konstantan napor? Na kraju probe sam se uvjerio da sam uspješno prevazišao sve prepreke. Maestro Zeetti je bio jako zadovoljan mojim glasom i predvidio mi laskav uspjeh.“⁴⁴ Te 1943. god. Carlin nastupa i u vodnjanskom gradskom kazalištu na koncertu kojeg organizira potporno društvo „Gruppi universitari fascisti“ (GUF) uz pijanista Dina Muggiu i violinista Maria Cattolara⁴⁵ te na koncertu pulskom u Domu oružanih snaga, pod pokroviteljstvom „Dopolavora“ uz sopranisticu Zaire Ferro Milone i pijanista Ade Giusti i Dina Muggie te orkestar „Dopolavora“ pod ravnanjem Giuseppea Zlobeza. U osvrtu na koncerte, među ostalim ga se naziva miljenikom pulske publike, umjetnikom u punom smislu te riječi, kojeg publika prati i obožava.⁴⁶ Koncem iste godine nastupa i na koncertu učenika profesorice pjevanja Anite Sisse u „Domu oružanih snaga“. ⁴⁷

U 1944. god. Carlin je i dalje aktivan u djelatnosti „Dopolavora“ koji te godine po drugi put organizira

35 Corriere Istriano, 13. 08. 1940: Iniziativa del Dopolavoro. Il caloroso successo del concerto per le Forze armate all Arena, 3.

36 U izvorniku: „Il tono caldo ed appassionato della sua voce nell'esecuzione dei vari brani, e specialmente nell'esecuzione della romaza pucciniana „Donna non vidi mai“ del Lamento di Federico e dal brano delle Nozze Istriane ha entusiasmato gli spettatori che non hanno lesinato gli applausi, tributandogli una calorosa manifestazione di consensi!“ Corriere Istriano, 29. 12. 1940: Il concerto del Dopolavoro Primavera pro befana del Soldato, 3.

37 Corriere Istriano, 8. 07. 1941: Il Prefetto e il Federale alla serata artistica del Gruppo Ferrara, 2; Corriere Istriano, 9. 07. 1941: Iniziative del Dopolavoro La serata d' arte dell Interaziendale, 3; Corriere Istriano, 25. 07. 1941: Concerto vocale istrumentale del Dopolavoro Artigiano, 3; Corriere Istriano, 13. 09. 1941: Il concerto dell' Dopolavoro Interaziendale, 3.

38 Corriere Istriano, 26. 07. 1941: Concerto vocale istrumentale del Dopolavoro Artigiano, 3; Corriere Istriano, 27. 07. 1941: Concerto vocale istrumentale del Dopolavoro Artigiano si ripetera stasera, 3.

39 Corriere Istriano, 28. 02. 1942: L' audizione dei concerti a „30 minuti del mondo“, 2.

40 Corriere Istriano, 25. 08. 1942: L' ottimo esito dello spettacolo di arte varia alla sede del Gruppo „Sasek“, 2.

41 Corriere Istriano, 28. 02 1942: L' audizione dei concerti a „30 minuti del mondo“, 2.

42 Riječ je o slovenskom dirigentu Jakovu Cipciju.

43 Ne navodi se na kojem je natjecanju pobijedio.

44 U izvorniku: „Il primo duro ostacolo fu superato dalla prova generale. Capirai, per la prima volta ero costretto a cantare un'opera interrottamente, e ciò mi dava un non lieve pensiero. Avrei resistito a quello sforzo continuo? A fine prova mi assicurai di aver codotto a buon punto ogni difficoltà. Il maestro Zeetti fu molto contento dalla mia voce e mi assicurò un lusinghiero successo.“ Corriere Istriano, 5. 01. 1943: Il debutto alessandrino di Mario Carlini, 3.

45 Corriere Istriano, 2. 02. 1943: Il concerto di GUF a Dignano, 3.

46 Corriere Istriano, 13. 04. 1943: Il grande successo del soprano Ferro Milone Cazzola e del tenor Carlin, 3.

47 Corriere Istriano, 9. 12. 1943: Il concerto vocale di domenica prossima, 2.

natjecanje mladih umjetnika amatera u kazalištu „Ciscutti“. Ustanova za radijske audicije (Ente Italiano per le Audizioni Radiofoniche, EIAR, preteča RAI-a) prenosi manifestaciju putem radijskog programa, a neke natjecatelje, među kojima i Carlina, ponovno odabire za nastupe u radijskim emisijama na postaji RLA.⁴⁸ U svibnju 1944. god. Carlin tako nastupa, uz druge soliste u tršćanskom kazalištu „Giuseppe Verdi“ na koncertu kojeg prenosi RLA, uz orkestrar kojim ravnaju Giacomo Cipci i Max Schonherr⁴⁹ (Candussi 2003). Nakon toga, uz sopranisticu Margheritu Voltoninu, Turiddu Bertottija, Silvia Maionicu, Vittoria Bevilaqua i Niviu Ukmar Predonzani u više navrata od kolovoza do listopada nastupa u radio izvedbi Smaregljine opere *Nozze Istriane* te u Leharovoj *Zemlji smješka*, a pulski list „Corriere Istriano“ sa zanimanjem prati uspjehe svojega slavnoga sugrađana: „Obdaren izvrsnim pjevačkim darom i dubokim umjetničkim osjećajem, toplim i osjećajnim glasom Mario Carlin utjelovio je svoj lik besprijekornom interpretacijom, što je rezultiralo živim i laskavim uspjehom.“⁵⁰

Iduće, 1945. god. tršćanski RLA ponovno ga angažira u siječnju u opereti *Noć u Venezueli* Johanna Straussa pod ravnanjem Rudolfa Moralta, u ožujku i travnju u Smaregljinim *Flamanskim slikarima* pod ravnanjem Pina Trosta te u ožujku na koncertu pod nazivom „Due ore armoniose per tutti“ koji se prenosi iz kazališta „Politeama Rosetti“ pod ravnanjem Giacoma Cipcija (Candussi, 2003).

Nakon dvogodišnje okupacije Pule od strane nacističke Njemačke, u lipnju 1945. god. grad potpada pod anglo-američku vojnu upravu, tijekom koje se u gradu nastavlja koncertna aktivnost. Rasporedi glazbenih događanja su uglavnom koncipirani prema izvedbenim mogućnostima glazbenika, u sam sadržaj glazbenih događanja politika nema značajniji upliv. U tom se razdoblju i u glazbenom životu jasno očituje podvojenost koja tada vladala u političkoj sferi između dviju sukobljenih idejno-nacionalnih opcija: komunističko-hrvatsko-jugoslavenske i građansko-talijanske (Dukovski, 2010). Natjecateljsko ponašanje može se pratiti iščita-

vanjem novinskih članaka iz toga doba. Kada protalijanska stranka organizira koncerte i zabave, protalijanske ih novine („L’Arena di Pola“) promoviraju i o njima pišu vrlo afirmativno, dok im prohrvatske („Il Nostro Giornale“) posvećuju minimalnu pažnju ili ih pak prešućuju i obrnuto (Duraković, 2011).

Mario Carlin za vrijeme anglo-američke vojne uprave bio je čest i gost pulskih koncertnih pozornica. Nakon uspjeha postignutih u Trstu u prvoj polovini godine, u srpnju 1945. god. nastupio je u Areni uz svoje kolege, sopranisticu Silvu Paliaga i basu Silvu Maionicu uz glasovirsku pratnju maestra Mira Lozzija⁵¹ te uz soliste i zbor „Ciscutti“ pod ravnanjem Giovannina Magnarina⁵². U osvrtu na koncert, objavljenom u listu „Il Nostro Giornale“; hvalilo se umijeće Maria Carlina koji je, prema riječima kritičara, puno napredovao od svog zadnjeg nastupa u Puli: „Jasna emisija glasa, ozbiljno i intonirano držanje, impostacija sigurna u srednjem i višem registru dok međutim u visokom odaje manje napore: to je ukratko Mario Carlin, izvrsni pjevač kontrolirane, možda u nekim točkama pretjerano dramatizirane interpretacije“.⁵³ Nakon turneje u Comu i nastupa u Bustu Arsiziu u blizini Milana gdje je nastupio u Vedijevom *Rigolettu*⁵⁴ priredio je dva velika koncerta u Puli, u kolovozu u Areni⁵⁵ te u kazalištu „Ciscutti“, uz Tilly Gasperini i basu Maria Tomasinija i orkestar kojim je ravnao Giuseppe Zlobez.⁵⁶ Kritičar lista „Il Nostro Giornale“ nakon koncerta u kazalištu zapisao je kako je „... pjevač provjerenih (vokalnih) mogućnosti (povremeno ipak nizak u najvišem registru) i u solo točkama i u duetima s basom i sopranom, zadivio publiku prekrasnim glasom.“⁵⁷

God. 1946. pulske su novine rado i često pisale o „svom slavnom sinu“ Mariju Carlinu koji je u to vrijeme s velikim uspjehom nastupao po Italiji. Prenijeli su tako u travnju i dio iz jedne kritike objavljen u rimskom dnevniku „Il Giornale del Mattino“ nakon Carlinovog nastupa u Macerati: „... sinoć je Puccinijeva opera *Tosca* bila rasprodana...tenor Mario Carlin primio je prvi aplauz u prvom činu, u prekrasnoj Puccinijevoj stranici sazdanom od strasti i pjeva, „Recondite armonie“. Publi-

48 Corriere Istriano, 14. 03. 1944: Attività del nostro Dopolavoro. L’Arte varia, 2.

49 Na tom koncertu nastupa i zbor Dopolavora ACEGAT kojim ravna Antonio Illersberg, što svjedoči o tome da su se Illersberg i Carlin poznavali i surađivali.

50 U izvorniku: „Dotato di eccellenti doti canore e di profondo senso artistico, con voce calda e sensibile Mario Carlin ha dato vita al suo personaggio in un’interpretazione impeccabile, ottenendo un vivo e lusinghiero successo.“ Corriere Istriano, 15. 10. 1944, 2; Corriere Istriano, 25. 10. 1944: Le Nozze col tenore Mario Carlin alla Radio Litorale Adriatico, 2; Corriere Istriano, 4. 11. 1944: Nozze Istriane con Mario Carlin alla Radio Litorale Adriatico, 2.

51 Il Nostro Giornale, 14. 07. 1945: Il ritorno a Pola di Mario Carlin, 2.

52 Il Nostro Giornale, 17. 07. 1945: Il grande concerto di questa sera con il tenore concittadino Mario Carlin, 2; Il Nostro Giornale, 18. 07. 1945: Lusinghiero successo del concerto di ierisera alla Arena, 2; Il Nostro Giornale, 20. 07. 1945: Il Concerto Carli organizzato dell’Unione Operaia, 2.

53 U izvorniku: „Chiara emmissione di voce, portamenti sobri ed intonati, impostazione ferma nel registro centrale e subacuto che palesa però nell’acuto un lieve sforzo: questo in sintesi Mario Carlin, cantate ottimo, dall’interpretazione dosata, forse in certi pezzi eccessivamente drammatizzante.“ Il Nostro Giornale 4. 08. 1945: Echi del concerto vocale all’Arena, 2.

54 L’Arena di Pola, 30. 11. 1945: Mario Carlin ritorna a Pola, 2.

55 Il Nostro Giornale, 18. 08. 1945: Il concerto vocale al Ferragosto al Arena, 2.

56 Il Nostro Giornale, 2. 12. 1945: Grande concerto al Ciscutti, 2.

57 U izvorniku: „... cantante di provati mezzi (qualche acuto calante però si sente ancora) che sia nei soli che nei duetti con il basso e con il soprano si è fatto ammirare per la sua bella voce.“ Il Nostro Giornale, 4. 12. 1945: Il concerto vocale strumentale al Ciscutti, 4.

ka je gotovo sramežljivo tražila bis, uzgred rečeno neodobreni. Tenor ne posjeduje glas velike snage ali je vrlo prijatan. Carlin proizvodi i najdublje tonove bez većeg napora: on zna iz svojega grla proizvesti najnježnije sfumature”.⁵⁸

Te je godine tenor gostovao i u Puli, pjevajući na mnogim koncertima koje je organizirala protalijanska stranka „Lega Nazionale”. Stoga je list „Il Nostro Giornale” gotovo u potpunosti ignorirao njegove pulske nastupe. Protalijanski dnevnik „L’ Arena di Pola” pak, prigodom njegovog gostovanja u Puli u listopadu 1946. god. donosi podatke o njegovim uspjesima, pobjedi na pjevačkom natjecanju u kazalištu „La Scala” u Milanu među više od 200 natjecatelja te nastupima u najpoznatijim talijanskim kazalištima, u Comu, Vareseu, Bergamu i Milanu uz bok mnogim renomiranim talijanskim pjevačima.⁵⁹ U Puli nastupa u kazalištu „Ciscutti” uz baritona Rodolfa Zuppana, sopranisticu Carlu Seani, basa Maria Tommasinija i mezosopranisticu Daliu Coceani Stellari te uz pratnju violinista Alfonsa Musestija i pijanista Nina Verchija:⁶⁰ „Mario Carlin ponovno se predstavio svojim sugrađanima s primjetnim kovčegom iskustva i kao izvrstan tenor, pjevao je odabrane komade svojstvenom neusiljenošću i bravuroznošću, donoseći laskavi uspjeh u Rodolfovoj romansi.”⁶¹

Na odlasku iz Pule, netom prije velikog egzodusa, prema pisanju lista „L Arena di Pola”, Mario Carlin i njegovi kolege priredili su neočekivan i zanimljiv koncert na brodu koji je plovio od Pule prema Trstu, na kojem se skupljao i novac u prilog stranci „Lega Nazionale”.⁶² Nakon tog događaja, na njegovo ime u pulskom dnevnom tisku više nailazimo.

Godinu kasnije Carlin u radni životopis bilježi prijelomni angažman. Prijavljuje se na audiciju za opernu sezonu 1947/1948. u milansku „La Scalu” i biva angažiran u Verdijevom *Otellu* kojim ravna Victor De Sabata. Carlin interpretira lik Cassia uz renomirane operne zvijezde Renatu Tebaldi, Ramóna Vinaya i Gina Bechija. Slijedi višegodišnji angažman u „La Scali” te brojne turneje i nastupi u Parizu, Beču, Berlinu, Amsterdamu, Londonu, New Yorku, Meksiku, San Paolu, Tokiju, Melbourneu, Tel Avivu. U pedesetim i šezdesetim godinama prošloga stoljeća Carlin pjeva na najvećim

svjetskim opernim pozornicama, utjelovljujući razne tenorske role, uz najvažnije interprete svog vremena poput Maria del Monaca, Giuseppa Di Stefana, Tita Gobbija, Nicolaia Geddu, Franca Corellija, Mariu Callas, Renatu Tebaldi, Annu Moffo, Leontyne Price, Beverly Sills i druge. Izvedbama u kojima sudjeluje ravnanju dirigentske veličine poput Tullia Serafina, Carla Marie Giulinija, Herberta von Karajana, surađuje s redateljima i scenografima poput Luchina Viscontija, Franca Zeffirellija itd.⁶³ Jedan je od prvih pjevača koji su nastupali u televizijskim prijenosima opera koje je nakon 2. svjetskog rata realizirala RAI (Radiotelevisione Italiana).⁶⁴ Koncem sedamdesetih godina prošloga stoljeća, povlači se sa scene i do smrti, 1984. god. posvećuje se davanju poduka iz pjevanja.

O njegovoj sjajnoj karijeri međutim, u rodnom se gradu nakon dolaska Komunističke partije na vlast više nikada nije govorilo. Sve spona s umjetnicima koji su u gradu dotad djelovali u potpunosti su prekinute. Mediji nisu pratili rad istaknutih glazbenika koji su u Puli rođeni ili su u njoj proveli dio života, a koji su uspješne karijere zatim gradili u većim glazbenim centrima. Na njih se više nije računalo, saznanja o njima nisu se prenosila novim generacijama i s vremenom su zaboravljeni.

* * *

Pula je grad koji svoj urbani identitet duguje, među ostalim i bogatoj glazbenoj tradiciji, u velikoj mjeri onome njezinome dijelu koji se strpljivo gradio u prvoj polovini prošloga stoljeća. Ta je činjenica međutim tek skromno dokumentirana, argumentirana i potkrijepljena rezultatima muzikoloških istraživanja. Ne postoje studije koje bi sistematizirale postojeće, relevantne izvore o različitim oblicima glazbovanja u to doba i omogućile razumijevanje mreže uzročno-posljedičnih veza među njima. Unatoč tomu, nepobitna je činjenica da je ono što danas nazivamo glazbenim identitetom regije, umnogome rezultat preplitanja različitih utjecaja, tragova i svjedočanstava prijašnjih kultura, naroda, osobnosti koje su obitavale na našem području.

Ratovi i osiromašenost provincije, društveno-politička klima i zahtjevi koje je u prvoj polovini prošloga

58 U izvorniku: „... ieri sera l’opera pucciniana, la Tosca toccò l’esaurito. ...il tenore Mario Carlin raccolse un primo applauso al primo atto nella meravigliosa pagina pucciniana fatta di passione e di canto “Recondite armonie”. Il pubblico ha quasi timidamente chiesto il bis, del resto non concesso. Il tenore non possiede una voce di ampia potenza ma è assai aggraziata. Il Carlin emette note anche le più acute senza eccessivo sforzo: egli sa ottenere dalla sua gola le più leggere sfumature...”, L’Arena di Pola, 14. 04. 1946: Successi del tenore Mario Carlin, 2.

59 L’Arena di Pola, 4. 10. 1946, 2; L’Arena di Pola, 14. 04. 1946: Successi del tenore Mario Carlin, 2.

60 L’Arena di Pola, 3. 10. 1946: Concerto vocale della Lega Nazionale colla partecipazione del tenore Carlin e del baritono Suppan, 2.

61 U izvorniku: “Mario Carlin si è ripresentato ai suoi concittadini con un notevole bagaglio di esperienze, e da ottimo tenore, ha cantato i brani prescelti con la solita disinvoltura e bravura, riportando un successo lusinghiero nella romanza di Rodolfo.”, L’Arena di Pola, 13. 10. 1946: Bella manifestazione artistica vocale-strumentale al Ciscutti, 2.

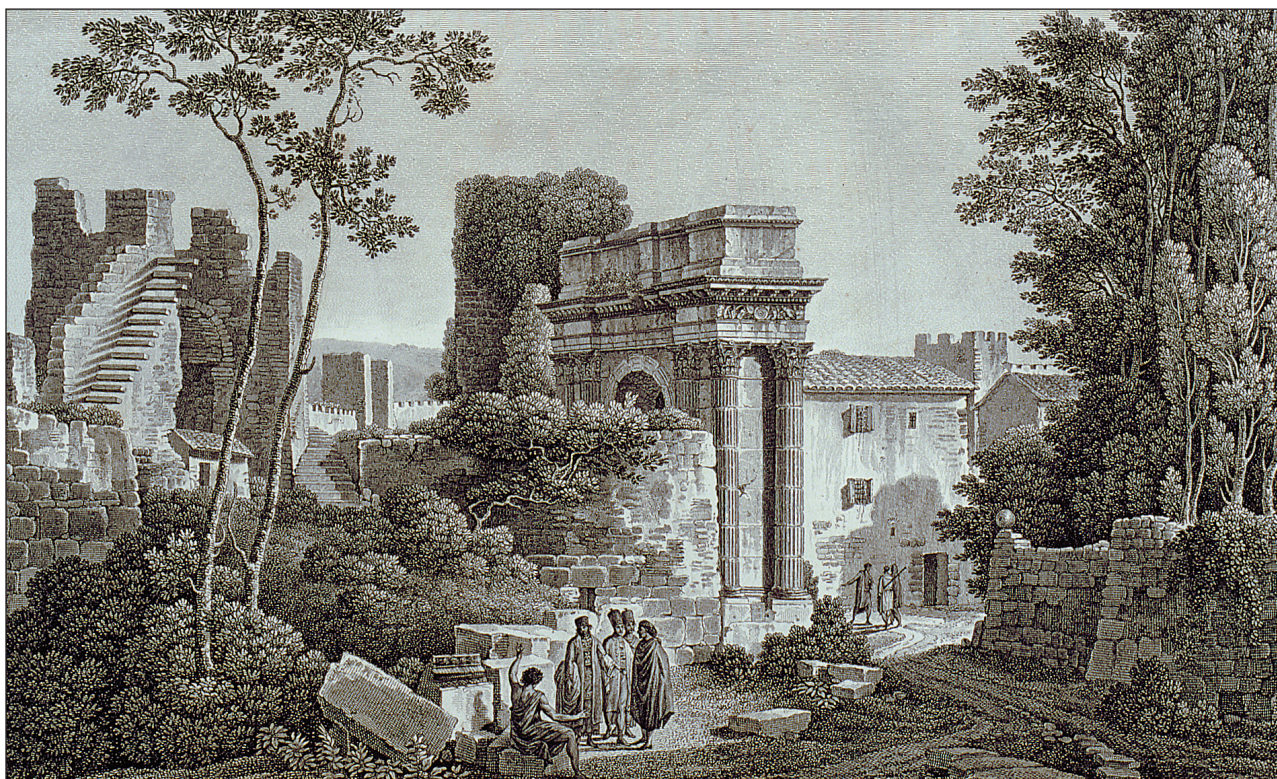
62 Ibid.

63 O bogatoj pjevačkoj karijeri Maria Carlina svjedoče brojni Internet izvori a o suradnji s navedenim glazbenicima brojni albumi. Neke među njima navode se i na Amazon bazi: http://www.amazon.com/s/ref=sr_pg_3/103-1802472-7424667?ie=UTF8&keywords=mario%20carlin&rh=n%3A301668%2Cn%3A85%2Ck%3Amario%20carlin&page=1.

64 Izvor: Internet Movie Database IMDb, Turandot, 1958: <http://www.imdb.com/title/tt0462050/>; Falstaff, 1956: <http://www.imdb.com/title/tt0870993/>; I Pagliacci, 1954: <http://www.imdb.com/title/tt0816166/>.

stoljeća pred umjetnike postavljalo zadovoljavanje ideoloških kriterija nametnutih od strane vlasti, zasigurno su utjecali na moduse angažmana pojedinaca i kulturnih institucija te u konačnici na cjelokupnu sliku glazbene scene Pule. Razvoj privatnog i institucionalnog glazbenog obrazovanja reflektirao se na kriterije pri izboru repertoara i razinu izvođačkog umijeća, napredak

izvoditeljske prakse nametnuo je poštivanje umjetničkih kriterija pri procjenjivanju izvedbi od strane glazbene kritike. Bogaćenje i dinamiziranje glazbenog života umnogome su podupirale svojim angažmanom osobnosti poput Illersberga i Carlina, pomažući perifernoj sredini u oblikovanju glazbenih zbivanja, mjerljivih s događanjima u većim glazbenim središtima.

Sl. 1: Pula, Zlatna vrata sa ostacima zidina (Lavalée, 1802)

Fig. 1: Pula, Golden Gate with the remains of the walls (Lavalée, 1802)

TRAILS OF PULA'S MUSICAL INDIVIDUALITY - CREATORS OF THE CITY'S MUSICAL
IDENTITY IN THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY

Lada DURAKOVIĆ

The Juraj Dobrila University of Pula, Department of Music, Rovinjska 14, 52100, Pula, Hrvatska
e-mail: ldurakov@unipu.hr

SUMMARY

Even though music life was very rich and dynamic during the Austro-Hungarian and Italian occupation, musical studies on this period are rather scarce. During the first half of the 20th century, many famous composers, including Lehar and Smareglia were active in the largest town of the Istrian peninsula, although they remain rather unknown to the public today. Some of them were born in Pula, others happened to spend some time in the town. Antonio Illersberg from Trieste was a renowned composer and a longtime professor on the „Giuseppe Tartini“ Conservatory in Trieste, who was engaged in Naval orchestra in Pula, and a choir conductor of the „Ciscutti“ choir, during the time frame between 1904 and 1917. His most memorable employment was during the war years 1916 and 1917, when he was a choir and orchestra conductor of the opera seasons, which were noted in history as the first and the last time someone has tried to perform an opera with domestic forces. Some of his compositions were created in that time period, but for whom they were intended and if they were performed in Pula, it remains unknown. Mario Carlin from Fažana near Pula started his singing career in Pula, singing in concerts prepared by fascist support systems i.e. various „Dopolavoro“ organisations. After that, he performed on the biggest opera stages during the fifties and sixties of the last century, surrounded by most famous singers and choir conductors of that time. This paper brings the reconstruction of lifes of these two famous musicians while they lived and worked in Pula, with the help of newspaper articles from that time and other available sources.

key words: music, opera, concert, performer, conductor

IZVORI I LITERATURA:

ARHIVSKA GRAĐA

Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA-55 Prefektura Istre u Puli (Prefettura dell'Istria a Pola), 1923-1945, XXI-2/1, 1926., kut. 53., Podaci o zboru „Ciscutti“.

Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA-55 Prefektura Istre u Puli (Prefettura dell'Istria a Pola), 1923-1945, IX-X/2. kut. 67, Podaci o radu „Dopolavora“ .

Novine

Pula, Polaer Tagblatt 1905. – 1917.

Pula, Corriere Istriano 1934. - 1944.

Pula, Hrvatski list 1915. – 1917.

Pula, Il Nostro Giornale 1945. – 1947.

Pula, L' Arena di Pola 1945. – 1947.

Bon Gherardi, S. (1985): Politica, regime e amministrazione in Istria, L' Istria fra le due guerre, Trst, Istituto regionale per la storia del movimento di liberazione nel Friuli-Venezia Giulia.

Candussi, G. (2003): Storia della Radiodiffusione, volume II, Il suo sviluppo in Italia dal suo inizio alla fine della guerra con particolare riguardo alla Venezia Giulia ed alla Dalmazia, Trieste.

Dukovski, D. (2010): Atentat na britanskoga brigadiru Roberta de Wintona u Puli 10. veljače 1947. Časopis za suvremenu povijest, 42, 3, Zagreb, 671- 691.

Duraković, L. (2003): Fašizam i glazba: fašistička potporna društva kao jedinstveni fenomen pulske glazbene prošlosti, Časopis za suvremenu povijest , 35, 1, Zagreb, 79-96.

Duraković, L. (2012a): Glazba u razdoblju Austro-Ugarske monarhije: Multinacionalni glazbeni identitet Pule početkom 20. stoljeća, Zbornik 7. međunarodnog simpozija „Muzika u društvu“ / 7th international symposium

„Music in Society“, Sarajevo, Muzikološko društvo BIH, 94-108.

Duraković, L. (2011): Ideologija i glazbeni život: Pula od 1945. do 1966. God. Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo.

Duraković, L. (2012b): Ratne operne izvedbe u Puli 1916. i 1917. godine, Arti Musices 43/1, Zagreb, Hrvatsko muzikološko društvo, 45-64.

Levi, V. (1968): La vita musicale a Trieste: cronache di un cinquantennio, 1918-1968, Milano, Comitato Trieste.

Martinolli, D'Arcy A. (2007): Antonio Illersberg e le partiture ritrovate. Lungo il Novecento La musica a Trieste e le interconnessioni tra le arti. Trst, Marsilio, 135-140

Radole, G. (1988): Ricerche sulla vita musicale a Trieste : (1750-1950), Trieste, Edizioni Italo Svevo.

Dizionario enciclopedico universale della musica e dei musicisti (1986), Torino, *Unione Tipografico-Editrice Torinese UTET*.

Damanski, J: Die Militar-Kapellmeister Osterreich; Ungarns Illustriertes biographisches Lexicon. http://www.musicsack.com/PersonFMT_ItemPK.cfm?ItemPK=1129. (22.2.2013)

Bayerisches Musiker-Lexikon Online (BMLO), Franz Jaksch. <http://www.bmlo.lmu.de/> (22.2.2013)

Mario Carlin, http://www.amazon.com/s/ref=sr_pg_3/103-1802472-7424667?ie=UTF8&keywords=mario%20carlin&rh=n%3A301668%2Cn%3A85%2Ck%3Amario%20carlin&page=1 (22.2.2013)

Internet Movie Database IMDb, Turandot, 1958:

<http://www.imdb.com/title/tt0462050/>; (22.2.2013)

Internet Movie Database IMDb, Falstaff. 1956: <http://www.imdb.com/title/tt0870993/>(22.2.2013)

Internet Movie Database IMDb, I Pagliacci, 1954: <http://www.imdb.com/title/tt0816166/>(22.2.2013)